

autor u filozofskom razgovoru. Poznavanje autorova filozofiranja, ranije objavljene rukoveti filozofskih misli i usmjerenja u ovoj knjizi, jednoglasne su u zaključku da se većina *filozofija* ukiriljuje u klasičnom njemačkom idealizmu. Još preciznije, i na ovim su stranicama na dijalog pozvani filozofski odličnici kao što su Kant i Hegel. To je dijalog s njima i o njima jer se među ovim fragmentima nalaze suočavanja s njihovim sustavima s pozicija, dakako, aristotelovsko-tomističke škole, ali i dragocjeni naputci za bolje snalaženje u toj zahtjevnoj filozofiji koja je, kako reče Hans Küng »poput mesa koje se ne smekšava ni u rukama najboljeg kuhara«. Možda ipak na temelju svega rečenog o Rudolfu Brajičiću smijemo tu tvrdnju oprezno staviti u pitanje.

Trećim, opsegom najmanjim tematskim krugom, autor ide u susret i nekim drugim, uglavnom suvremenim filozofima, poput Wittgensteina, Russela ili Heideggera. To dokazuje da autor knjige *Filozofija i filozofije* dijalogizira sa svima za koje se nada da imaju što reći o pitanjima kojima se i sam zaokuplja.

Kao pravi ljubitelj istine i njezin iskreni zaljubljenik, on nije zaboravio na pozivnicu za su-tražiteljstvo što ju je uputio svim uglednim imenima iz filozofske povijesti, s osobitom pomnjom ispisati i ime svojega čitatelja.

Daniel MIŠČIN

Dijalog / Dialog. Na putu do istine i vjere / Auf dem Weg zur Wahrheit und zum Glauben, priredio / herausgegeben von / Frano Prcela, Zagreb – Mainz, Globus – Matthias Grünewald Verlag – Hrvatska dominikanska provincija, 1996., 420 str.

Ova je knjiga prigodni zbornik u čast osamdesetog rođendana oca *Augustina*

Pavlovića, OP. Kao što se i inače događa u takvim prigodama, u knjizi ima priloga sadržajno vrlo različitih. Autori su većinom s hrvatskog i njemačkog jezičnog područja. Svoj prilog poslao je i *Timothy Radcliffe, OP*, vrhovni poglavar (učitelj) Reda braće propovjednika (dominikana). Svi su članci napisani na hrvatskom ili njemačkom jeziku, samo što oni na hrvatskom imaju sažetak na njemačkom, a oni napisani na njemačkom imaju sažetak na hrvatskom jeziku. Urednik o. *Frano Prcela, OP* njihov je zajednički »nazivnik« našao u riječi »dijalog«. U pojedinim je člancima riječ, naravno, o različitim dijalozima. Zato su članci svrstani u više tematskih cjelina: I. Biblica, II. Philosophica, III. Interdisciplinaria, IV. Theologica, V. Iudaico-christiana, VI. Oecumenica, VII. Contemporanea i VIII. Practica.

Zbornik završava člankom *Petra Radelja, OP* »Osamdeset godina života i rada dominikana Augustina Pavlovića: Bio-bibliografija«. Meni osobno se čini da bi taj tekst u jednom prigodnom zborniku trebao, po naravi stvari, biti na početku knjige, započet ću svoj prikaz upravo od tog članka. Autor najprije donosi pregled slavljениkova života (str. 389–399), a zatim njegovu bibliografiju u kronološkom poretku od 1931. do 1996. godine (str. 400–410).

Život oca Pavlovića zaista je bogat, zanimljiv i poticajan. Rodio se 30. studenoga 1916. u Dolu na otoku Hvaru u siromašnoj težačkoj obitelji. U dominikanski novicijat stupio je 1936. u Dubrovniku. Svečane zavjete položio je g. 1941. u Olomoucu u Češkoj, kamo su ga poglavari bili poslani na školovanje, a u istom mjestu je godinu dana poslije zaređen za svećenika. Godine 1950. su ga čehoslovačke komunističke vlasti zatvorile u koncentracijski logor, a iduće godine kao stranog državljanina protjerale. Sljedeće je četiri godine

djelovao u Italiji, a nakon toga se vratio u domovinu.

U Hrvatskoj dominikanskoj provinciji svojim je raznolikim djelovanjem ostavio duboku »brazdu«. Više od deset godina (1955.–1966.) bio je u Dubrovniku učitelj dominikanskih novaka i studenata, »meštar«. Od g. 1967. u Zagrebu je gdje je vršio mnogobrojne dužnosti: tajnik provincijalata, ponovo učitelj novaka, službeni ispovjednik više ženskih redovničkih zajednica, voditelj Caritasa... Po riječima samog o. Augustina najdraža dužnost mu je bila biti profesor, to je radio ukupno 44 (!) akademske godine, u Olomoucu, Torinu, Dubrovniku i Zagrebu. Nastavni rad bio je praćen, dakako, pisanjem stručnih i znanstvenih članaka, skripta itd.

Međutim, ono po čemu je o. Pavlović široj javnosti najviše poznat jest njegov prevodilački rad, posebno prevođenje djela sv. Tome Akvinskoga. Od ukupno 19 Tominih djela koje je preveo, ističe se na prvom mjestu velika i fundamentalna *Summa contra Gentiles*. Zanimljivo je i poticajno spomenuti da je o. Pavlović počeo prevoditi djela sv. Tome kad mu je bilo već 65 godina (!), u životnoj dobi kad mnogi misle da je došlo vrijeme za mirovinu i odmor.

U prvoj cjelini ovog zbornika (Biblica) tri su članka. *Adalbert Rebić* u članku »Mesijanizam u Starome zavjetu« pregleđno prikazuje razvoj shvaćanja Mesije tijekom gotovo tisuću godina starozavjetne povijesti, od kralja Davida do 2. stoljeća prije Krista. Druga dva članka bave se užim temama. *Adrian Schenker*, *OP* u članku »Die Entlassung der Götter aus ihren Funktionen unter den Völkern« [Otpuštanje bogova iz njihovih službi među narodima] bavi se pitanjem što nam tekst Mih 4,5 može danas reći o odnosu kršćanstva prema drugim religijama. *Stipe Jurić*, *OP* u članku »Salomonov dijalog s tirskim kraljem Hiramom« analizira tekst 1 Kr 9,26–28.

U drugoj cjelini (Philosophica) četiri su priloga. *Henryk Anzulewicz* u članku »Anthropologie des Albertus Magnus als Ort des Dialogs zwischen den 'sancti' und 'philosophi'« [Antropologija Alberta Velikog kao mjesto dijaloga između *sancti* i *philosophi*], koristeći se prvenstveno djelom *De homine*, analizira kako sv. Albert Veliki ujedinjuje prinos Svetog pisma i kršćanskih autoriteta (*sancti*) i prinos naravnog razuma u djelima predkršćanskih mislilaca (*philosophi*) u spoznavanju cjelovite slike o čovjeku. Tu analizu autor provodi na trima izabranim temama: definiciji ljudske duše, dostojanstvu čovjeka i čovjekovom naravnom životnom prostoru. *Miljenko Belić*, *SJ* u članku »Neki pristupi razmišljanju o misteriju slobodne volje u međusobnom dijalogu« polazi od opisa slobodne volje u nekim standardnim sveučilišnim udžbenicima, a potom prelazi na tekstove sv. Alberta Velikog i sv. Tome Akvinskog. Na kraju primjenjuje stečene uvide na neke svakodnevnice i naizgled obične životne okolnosti u kojima lijepo odsijeva dio misterija čovjeka i njegove slobodne volje. *Hrvoje Lasić*, *OP* u članku »Filozofsko-teološki dijalog o definiciji istine u korespondenciji: Maurice Blondel – Réginald Garrigou-Lagrange« analizira dugogodišnji spor između Mauricea Blondela i Réginalda Garrigou-Lagrangea o pojmu istine, ne samo na temelju objavljenih članaka, nego i na temelju pisma koja su njih dvojica razmjenjivali, a koja nisu objavljena. *Thomas Eggen-sperger*, *OP* u članku »Von der Aporie der Theologie im Dialog mit der Philosophie. Zu Hansjürgen Verweyens 'Gottes letztes Wort'« [Aporija teologije u dijalogu s filozofijom. O knjizi Hansjürgen Verweyena *Gottes letztes Wort*] prikazuje vezu između teologije i filozofije na području fundamentalne teologije, baš one teološke discipline koja je posebno

upućena na filozofiju. To čini na primjeru knjige Hansjürgena Verweyena: *Gottes letztes Wort. Grundriss der Fundamentaltheologie* [Zadnja Božja riječ. Temelj fundamentalne teologije], Düsseldorf 1991.

U trećoj cjelini (Interdisciplinaria) pet je članaka. *Stjepan Kušar* u članku »O odnosu religije i znanosti. Od antagonizma do dijaloga u perspektivi crkvenog učiteljstva« ne piše o onome što bi se dalo zaključiti iz naslova. Naime, s jedne strane riječ je o Katoličkoj crkvi (a ne religiji kao takvoj), točnije o mišljenjima pojedinih teologa i o nekim novijim izjavama crkvenog Učiteljstva. S druge strane nije riječ o znanosti, nego o »znanstvenoj zajednici«, odnosno o pojedinim znanstvenicima. A sve što znanstvenici vjeruju o bilo čemu nije znanost, kao što ni sve ono što teolozi misle o bilo čemu nije teologija. Najzanimljiviji dio članka su citati govora više papa u svezi s problematikom članka, posebice govora pape Ivana Pavla II. *Anto Gavrić*, *OP* u članku »Doprinos Alberta Velikog dijalogu filozofije i teologije« sažeto i pregledno izlaže misao sv. Alberta Velikog o podjeli različitih znanosti (*divisio scientiarum*), o razlikovanju i definiranju filozofije i teologije, te o Božjem postojanju kao mjestu dijaloga tih dviju disciplina. *Mihály Szentmártoni*, *SJ* u članku »Duhovno iskustvo. Dijalog između teologije i psihologije« analizira temeljna iskustva duhovnog života (od iskustva obraćenja do mističnog iskustva) skladno koristeći uvide i teologije i psihologije. *Mate Lukač*, *OP* u članku pod neobičnim naslovom »Ta stvar svetosti« donosi svoje viđenje svetosti, koristeći primjere i učenje sv. Tome i sv. Pavla, te učenja protestantskih teologa Karla Bartha i Jonthana Edwardsa. *Ulrich Engel*, *OP* u članku »'Bruchstücke'. Zum Geschichtsverständnis von Walter Benjamin und

Heiner Müller. Ein ästhetisch und theologisch interessierter Dialogversuch« ['Bruchstücke'. O shvaćanju povijesti Waltera Benjamina i Heinera Müllera. Za estetiku i teologiju zainteresirani pokušaj dijaloga] nastoji, kako sam kaže, »inscenirati dijalog« između filozofa Waltera Benjamina i dramaturga Heinera Müllera, koristeći Benjaminovo djelo »Über den Begriff der Geschichte« (O pojmu povijesti) i Müllerov tekst »Der glücklose Engel« (Nesretni anđeo).

U četvrtoj cjelini (Theologica) tri su priloga. *Ivan Koprek*, *SJ* u članku »Opraštanje i dijalog. Krićka prosudba modernih etičkih teorija o opraštanju« najprije kritički prikazuje teorije A. Kolnaia, P. Twambleya, J. Murphya i H. Morrisa, potom izlaže kršćanski »model« opraštanja. *Jure Krišto* u članku »Sv. Augustin u dijalogu s modernošću. Psihološki portret autora 'Ispovijesti'« donosi poglede nekih suvremenih autora na psihološki lik sv. Augustina, uz naglašen psihijatrijski prizvuk. Već i sami podnaslovi članka sugeriraju medicinski pristup: *Dijagnoza Augustinova stanja, Traženje lijeka, Ozdravljenje u obraćenju*. *Ivan Golub* u članku »Križanićevi razgovori« piše o četiri razgovora Jurja Križanića, tri stvarna i jednom zamišljenom, te uz njih donosi svoja aktualna razmišljanja i zapažanja o razgovoru.

U petoj cjelini (Iudaico-christiana) također su tri članka. *Willehad Paul Eckert*, *OP* u članku »Zum Stand des christlich-jüdischen Dialogs. Der Beitrag der katholischen Kirche« [O stanju kršćansko-židovskog dijaloga. Doprinos Katoličke crkve] prikazuje ukratko dijalog sa Židovima u ovom stoljeću, posebno od deklaracije »Nostra aetate« Drugog vatikanskog koncila, te svoje viđenje tog dijaloga. *Timothy Radcliffe*, *OP* u članku »Dar sjećanja. Dijalozi s prošlašću« piše o ulozi sjećanja u svijesti ne samo pojedinca nego i zajednice, naroda, i to

posebno glede stravičnih i masovnih ratnih zločina. Članak donosi autorove misli iz govora održanog g. 1989. u Londonu prigodom 50. obljetnice početka Drugog svjetskog rata. *Paulus Engelhardt*, *OP* u članku »Geschichten, Geschichte und Dialog. Einsame Dialoge vor dem ersehnten jüdisch-christlichen Dialog« [Priče, priča i dijalog. Osamljeni dijalozi pred žuđenim židovsko–kršćanskim dijalogom] donosi svoje viđenje židovsko–kršćanskog dijaloga, različito od onog u članku Willehada Paula Eckerta. Engelhardt smatra da je sporno već i to postoji li (već) takav dijalog.

U šestoj cjelini (Oecumenica) pet je priloga. *Thomas Bremer* u članku »Dijalog kao osnovni princip ekumenske teologije« piše o ulozi dijaloga u ekumenskom pokretu i o naravi tog dijaloga, te naglašava da iako ekumenski dijalog nije još cilj, ipak je više nego metoda. *Tomo Vereš*, *OP* u članku »Zagonetna šutnja o Akvinčevom 'Razgovoru s pravoslavnima i muslimanima'« istražuje zašto hrvatski prijevod dvaju djela vodećeg katoličkog teologa sv. Tome Akvinskog koja su usmjerena dijalogu s pravoslavnima i muslimanima nije naišao ni na kakav odjek ni kod jednih ni kod drugih, a i u samoj je našoj katoličkoj javnosti tek skromno zabilježen. *Frano Prcela*, *OP* u članku »Spis Jurja Križanića 'Della Missione in Moscovia' (1641). Prikaz djela i njegove dijaloške i teološke implikacije za trenutni ekumenski dijalog s pravoslavljem« prikazuje prvo, programatsko djelo Jurja Križanića i pokazuje kako su Križanićeva načela, po njegovu mišljenju, i danas aktualna. *Tomo Vukšić* u članku »Ekumenizam u 'Katekizmu Katoličke crkve'« pregledno prikazuje prisutnost ekumenske problematike u *Katekizmu Katoličke crkve*, te na kraju kratko i pogleda s tim u svezi jednoj protestantskog i jednog pravoslavnog teologa. *Jure*

Zečević, *OCD* u članku »Ekumenska i dijaloška otvorenost Katoličke crkve u Hrvata« piše najviše o povijesnim korijenima neteoloških problema koji vrlo otežavaju ekumenski dijalog sa Srpskom pravoslavnom crkvom.

U sedmoj cjelini (Contemporanea) tri članka. *Elisabeth von Erdmann–Pandžić* u članku »Zur Christusfigur in Alexandr Bloks 'Die Zwölf'« [O Kristovu liku u 'Dvanaestorici' Aleksandra Bloka] nastoji otkriti zašto Blok u poemi »Dvanaestorica« prikazuje Isusa kako maršira zajedno s crvenoarmijcima. *Katrin Boeckh* u članku »Monolog der Ideologie. Der Prozess gegen Erzbischof Stepinac 1946 in der damaligen jugoslawischen Presse« [Monolog ideologije. Proces protiv nadbiskupa Stepinca godine 1946. u onodobnom jugoslavenkom tisku] na primjeru pisanja »Narodnog lista«, prikazuje odnos tadašnjeg komunističkog tiska prema suđenju kardinalu Stepincu. *Diethard Zils*, *OP* u članku »Dialog lernen – ein Leben lang« [Učiti se dijalogu – čitav život] prikazuje učenje različitih vrsta dijaloga na primjeru svoga vlastitog života.

U osmoj i posljednjoj cjelini (Practica) četiri su priloga. *Vekoslav Grmič* u članku »Dijalog, govor snošljivosti« izlaže svoje viđenje pitanja što je dijalog, koje su mu nužne pretpostavke i zašto ga tako nedovoljno ima. *Ante Kusić* u članku »Dijalog u kontekstu međuljudskih odnosa« piše najprije o novijim filozofima koji su poticali dijalog, zatim o naravi tolerancije i na kraju o zreloom kršćaninu kao osobi tolerancije i dijaloga. *Anto Bobaš*, *OP* u članku »Rock–glazba kao mjesto dijaloga mladih i Crkve« piše o svom viđenju važnosti i uloge rock–glazbe u evangelizaciji mladih. *Zvonko Pandžić* u članku »Die 'Elementatio theologica' des Proclus in der Übersetzung von Franciscus Patricius. Der 'Codex Ambrosianus 38' und

die Frage der griechischen Vorlage« [Proklovo djelo 'Elementatio theologica' u prijevodu Franje Petrića. 'Codex Ambrosianus 38' i pitanje grčkog teksta] istražuje s kojeg je grčkog predloška Franjo Perić preveo na latinski Proklovo djelo »Elementatio theologica«.

U zaključku možemo reći da je ovaj zbornik bogat vrlo raznolikim priložima, i glede tematike i glede pristupa. Zato će svatko moći u njemu naći nešto zanimljivo za sebe. Ali isto tako jamačno će se teško naći onaj ili oni koji će moći do kraja utemeljeno kritički ocijeniti sve priloge u zborniku o kojem je riječ. Stoga sam se ja ograničio samo na informativni prikaz. Kritička prosudba bi po naravi stvari bila više usmjerena na članke čiju tematiku bolje poznajem. Onda bi se dogodilo da bi vrijednost (i nedostaci) drugih ostali nedovoljno zapaženi, pa bi sve zajedno dalo o zborniku jednu »iščašenu« predodžbu.

Svoj prikaz želim završiti s jednim zapažanjem kojemu je ovaj zbornik samo povod. Dijalog je riječ i pojam koji se danas u javnosti poprilično glorificira. A pritom se često zaboravlja da dijalog nije sam sebi svrha, takvih prizvuka ima, više ili manje, i u ponekim člancima u ovom zborniku. Dijalog je samo sredstvo u traženju, upoznavanju i širenju istine. A istinu će tražiti onaj koji je ljubi, zato je ljubav prema istini pravi poticaj za dijalog i uvjet da dijalog donese dobre plodove. Ako nema ljubavi prema istini, onda će plod takvog »dijaloga« na kraju biti izdaja istine. Najbolji primjer ispravnog i plodonosnog pristupa dijalogu je, po mojoj procjeni, nesumnjivo najveći redovnički subrat o. Augustina Pavlovića koji je dosad živio: sv. Toma Akvinski.

Ivan ZELIĆ

Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Volumina theologica, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1999., 616 str., preveli: Darko Grden (pogl. I–VII) i Josip Krpeljević (VIII–XVI).

Krajem godine a pogotovo stoljeća, obično pravimo račune o proteklom vremenu i rezultatima koje smo u tom vremenu ostvarili. Vrijeme dakle dosuđeno za pravljenje raznih sinteza.

Djelo R. Gibellinia *Teologija dvadesetog stoljeća*, kako mu i sam naslov sugerira, upravo nam daje uvid u razgranatu teološku misao našeg stoljeća. Svoje prvo izdanje doživjelo je g. 1992., a drugo već g. 1996. Pripremano je brojnim pojedinačnim studijama koje su objelodanjivane s vremena na vrijeme, a sada ih nalazimo skupljene u jednoj knjizi i na jednom mjestu kao cjelinu, što cijelom djelu daje posebnu vrijednost.

Iako je djelo podijeljeno u 16 zbijenih poglavlja, u čitavom svesku a time i teologiji dvadesetog stoljeća, kako i sâm autor sugerira u poglavlju *Umjesto zaključka*, lako su uočljiva četiri teološka gibanja.

Prvo prikazuje prijelaz od liberalne (Harnack, Troeltsch) prema dijalektičkoj teologiji i odvija se unutar protestantske duhovnosti. Određeno je dakle teološkom dijalektikom koju simbolizira švicarski teolog Karl Barth a koji u teološku javnost ulazi komentarom Pavlove poslanice Rimljanima – *Der Römerbrief*. Ta je knjiga doživjela više izdanja i u njoj Barth brani apsolutni primat *Riječi*. Riječ Bog za Bartha je onaj potpuno Drugi (*das ganz Andere*) te dosljedno, nema puta koji bi vodio od čovjeka do Boga. Jedini put je onaj koji od Boga vodi do čovjeka i zove se Isus Krist (str. 17). »Čovjekova povijest, povijest grijeha i smrti, podložna je Božjem sudu, jednom *ne*. Riječ je o dijalektičkom *ne*, koje biva nadvladano sa *da*, koje Bog izgovara u Isusu Kristu« (str. 17).